

УДК 930(470=576)

© Назарій ХРИСТАН
(Чернівці)

ДАНИЛО РОМАНОВИЧ У РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ УЯВІ: КНЯЗЬ ЧИ КОРОЛЬ

Стаття присвячена радянській формі пригадування образу Данила Романовича як одного із “місць” української культурної пам’яті. Автор зосереджує свою увагу на середньовічній практиці сприйняття титулу Данила як “Rex Ruthenorum”. Простежує ідеологічну трансформацію використання образу короля та його заперечення у радянській історичній політиці. Особливий акцент зосереджено на усвідомленні стійкого штампі про “князя Данила Галицького” та його впровадження у суспільну свідомість певною системою образів.

Ключові слова: король, дефініція, образ, історична уява, суспільна свідомість.

N. KHRYSTAN
(Chernivtsi)

DANIEL ROMANOVICH IN THE SOVIET HISTORICAL IMAGINATION: PRINCE OR KING

The article is devoted to Soviet form of remembering image Daniel Romanovich as one of the “places” of Ukrainian cultural memory. The author was focusing his attention on the medieval practice of perception Daniel title as “Rex Ruthenorum”. Determines the ideological transformation by using the image of the King and his denial of Soviet historical policy. Particular emphasis is focused on sustainable awareness stamp of “Prince Daniel Galician” and its implementation in the public mind of certain system images. Ignoring the pattern of image King Daniel among scientists, we seeing the conservation of falsification Soviet historical tradition and it does not allow to fully clarify the role of the coronation in scientific discourse. Image of Daniel King had no right to exist in the Soviet historical science that fully served the ideological needs of the state.

Key words: king, definition, image, historical imagination, the public consciousness.

Коронаційний акт волинського князя Данила Романовича і досі викликає значний інтерес у вчених багатьох країн. Зважаючи на помітну репрезентацію постаті Данила у літературі, значні розбіжності оцінки даної події серед істориків все ж присутні.¹ У сучасній українській історичній науці факт коронації не підлягає найменшому сумніву. Однак ми і

далі спостерігаємо радянський стереотип трактування короля Данила як “князя Данила Галицького”. Стійкість положень радянської історичної уяви продовжує зберігати у масовій свідомості суспільства образ радянського проекту інтеграції пам’яті про “великих предків”. Показове ігнорування шаблонного зображення короля Данила серед науковців, збереження радянської фальсифікаторської історичної традиції не дозволяє повної мірою з’ясувати роль коронації у науковому дискурсі. Перед нами постає важливе завдання – з’ясувати роль інтерпретації короля Данила як “галицького князя”, види і форми такого пригадування у суспільстві радянської епохи, а також з’ясувати місце “князя Данила Галицького” у контексті формування радянського історичного гранд-нарративу.

Нашим основним та сучасним джерелом, яке розповідає про коронацію Данила Романовича легатом римського папи Інокентія IV у Дорогичині, є Галицько-Волинський літопис (далі в тексті – ГВл). У тексті літопису читаємо: “В лето 6763. Прислаше папа послы честны, носяще венеч и скипетръ и коруну, еже наречеться королевський сан, рекый: “Сыну, прими от нас венеч королевства”.² Зважаючи на проблематичність самої літописної згадки ми нашттовхуємось ще і на значну лаконічність повідомлення, яке змушує шукати інші джерела для подальшої реконструкції цих подій. Ці тексти добре відомі дослідникам, серед них варто виділити: регести папських булл, реляції Платона Карпіні, Життєпис Інокентія IV та ряд інших документів. Про подію у Дорогичині під 1253 р. згадує Рочник Красинських: “Anno domini 1253 Daniel dux Russie in regem coronatus”.³ Крім того про коронування Данила нам розповідають Анналі Польщі Яна Длугоша, які є джерелом більш пізнім. Створені у межах 1460-1480 рр. вони найбільш детально розповідають про коронацію Данила.⁴

Шукаючи відповідь на розуміння згаданої в джерелах дефініції “король” у сприйнятті суспільства XIII ст., звернемо свою увагу на повідомлення ряду латинських джерел того часу. Так, автор “Лівонської хроніки” Генріх Латвійський повідомляв про “короля Новгороду” князя Мстислава Мстиславича, який

офіційно королівського титулу ніколи не приймав і згодом вступив у боротьбу за Галицьку землю.⁵ Крім того, в одній із угорських грамот, яка містить розповідь про битву під Ярославом у 1245 р., Данила Романовича згадано як “Rex Ruthenorum”, тобто “король Русі”.⁶ У свою чергу, суперник Данила князь Ростислав Михайлович (який до того був ще і союзником угорського короля Бели IV) записаний як “dux Galliciae” (князь Галичини).⁷ Враховуючи свідчення латиномовних джерел, можемо припустити, що розуміння дефініції “rex” не було прямим свідченням наявності королівського титулу. Слугувало воно радше як ознака могутності володарів Русі – визнання їх суверенності та потужності. Прийнятним титул короля був і для віце-магістра Тевтонського ордену Бургарда фон Хорнхаузена, який у своїй грамоті під 1254 р. характеризує Данила Романовича як “excellenti viro Danieli regimo rege Ruthenorum”.⁸ Цю грамоту у середині XIX ст. було віднайдено у бібліотеці князів Чорторийських, автентичність якої не викликає у науковців жодних сумнівів.

Серед дослідників існує думка, що прийнятність титулу Данила Романовича для тогочасних європейських правителів могла означати перетворення Галицької землі у Королівство Русі.⁹ Такого висновку можна дійти на підставі титулу Юрія Львовича, який зафіксовано у його печатці: S[igilum] Domini Georgii regis Russiae” і на аверсі “S[igilum] Domini Georgii principis Ladimiriae”.¹⁰ Печать Юрія свідчить про можливе відродження за його правління об’єднаної Галицько-Волинської держави. Королівством Русі виступає саме Галицька земля. Цього свого часу прагнув ще угорський король Бела III та його син Андрій II. Відповідно цей статус було підтверджено актом коронації Данила у 1253 р. Титул короля Русі, ймовірно, не є свідченням акту коронації Юрія, тому що згідно європейської традиції визнання статусу королівства фіксується за державою, а не за конкретними представниками правлячої династії.¹¹ Пізніше титул Юрія успадкував австрійський цісар Йосиф II і на підставі цього у 1772 р., під час першого поділу Речі Посполитої, отримав це королівство.

Акт коронації Данила Романовича досі не знайшов свого адекватного розуміння серед наукової спільноти. Ми зустрічаємо різні підходи до висвітлення цієї події: від палких захисників титулу Данила до його часткового

ігнорування (написання королівського титулу у лапках), або ж спроб нівелювати значення коронації у Дорогичині, мотивуючи це тим, що сам Данило титулом не користувався. Але ж такі висновки, як ми бачимо, повністю суперечать джерелам, які є справді автентичними та науково достовірними.

Вивчаючи джерельні повідомлення, можемо помітити, що як європейські, так і давньоруські свідчення характеризують Данила Романовича як короля. Ця ознака галицько-волинського володаря є абсолютно прийнятною. У зв’язку з цим видається не зовсім зрозумілим використання стосовно Данила прізвища “Галицький” без акценту на королівський титул. Справді, якщо заглибимось в історіографію першої половини XIX ст, то побачимо, що відносно давньоруських князів часто використовувалось означення типу “Суздальський”, “Смоленський”, “Київський” та ін. Однак при детальному вивченні історіографічних текстів того часу, на прикладі М. Карамзіна, ми бачимо, що ці прикметники не виступали прізвищем князів, а радше характеризували стіл, яким той чи інший князь володів. У такому контексті вчені згадували і про Володимирка Володаревича та Ярослава Володимировича характеризуючи їх “Галицькими”. Пригадаємо, що ці князі й справді були володарями у Галичі XII ст. Така логіка історичних досліджень XIX ст. не є прийнятною для означення Данила. Вживання сполучення “Данило Галицький” або ж “галицький князь Данило” стосовно до Данила Романовича є науково не коректним, яке до того ж і суперечить характеристиці володаря у джерелах. Галич виступав столицею держави Данила Романовича зовсім короткий проміжок часу: із осені 1238 р., коли Галич було включено до володінь Данила та зроблено його столицею, до зими 1240 – 1241 рр. після руйнування міста монгольськими військами. Із ГВл ми знаємо про неприязнь Данила до Галича через постійні конфлікти з місцевою боярською верхівкою. Тому галицько-волинський володар при першій же хорошій нагоді переніс столицю своєї держави до міста Холм, яке прагнув перетворити у один із великих центрів тогочасної Східної Європи. На період розбудови м. Холм і припало найвище піднесення держави Романовичів.¹²

Акцент своєї уваги на титулі Данила Романовича та на самому акті коронації зробили Д. Зубрицький¹³ та І. Шараневич.¹⁴ Учені

детально розглянули значення коронації Данила Романовича в контексті відносин галицько-волинського володаря, папи Інокентія IV та кочовиків. Одним із перших українських істориків хто використав стосовно Данила означення “Галицький”, був М. Дашкевич. Пізніше таке означення Данила підхопили й інші історики того часу. М. Чубатий позитивно оцінював акт коронації в контексті зближення Галичини з Римом та вважав це початком Унії.¹⁵ У схожому стилі писав про Данила Романовича і М. Грушевський.¹⁶ Дефініція “Данило Галицький” набула широкої популярності й стала традиційною в тогочасній науковій та науково-популярній літературі.

Перші модифікації історії Галицько-Волинської Русі в загальному давньоруському наративі ми зустрічаємо в істориків-марксистів. Відомий на той час дослідник М. Яворський чітко виділяв “три осередки” державності у другій половині XIII ст., одним із яких було Галицьке королівство.¹⁷ Однак студії Яворського були досить скупими на джерельні свідчення, і означення Данила Романовича як “Галицького” він використовував, спираючись на традиційну історіографію, без особливого вивчення її змісту. Невдовзі, історична позиція М. Яворського була засуджена як псевдомарксистська.¹⁸ Поглядів Яворського дотримувався і О. Пресняков – пишучи про політичне життя Галицько-Волинської Русі, вчений виділяв “самодержця” Романа Мстиславича і його сина “короля Галицького” Даниїла.¹⁹

У процесі актуалізації формування офіційної радянської моделі історії Галицько-Волинської Русі важливу роль відіграло створення Інституту історії України АН УРСР. У своєму масштабному проекті “Нариси з історії України” за редакцією С. Белоусова Данила Романовича зображено як справжнього правителя західноукраїнських земель, який намагається вести боротьбу на три фронти – папська курія, монголо-татарська агресія та боярська опозиція. Акт коронації Данила у 1253 р. зображено як вимушений крок у боротьбі з агресією Заходу. Відмова від титулу призвела до “споконвічного” хрестового походу латинського світу проти “руських”.²⁰ Далі в тексті ми не спостерігаємо повідомлень про королівський титул. Уся подальша історія держави Данила вміщена на двох сторінках, де не має ні слова про титул Юрія. І хоча проект “Нарису...” є доволі інформативним

з точки зору джерельних відомостей, жодної згадки про текст, де повідомлялося би про “Rex Ruthenorum”, ми не знаходимо.

Розвиток концепції “Данила Галицького”, започаткованої у “Нарисі...”, відбувся у книзі із промовистою назвою “Історія України. Короткий курс”. Видання було підписано до друку 21 листопада 1940 р. Україномовний текст було підготовлено у видавництві Академії наук УРСР, позиціонуючи його як підручник та посібник для старших класів середньої школи. Книга вийшла тиражем у 75 тис. примірників. У тексті “Короткого курсу” знову пригадується уже стійке положення про вимушене прийняття корони Данилом Романовичем, самі ж відносини з папою Інокентієм IV зображені як “хитрий план папської курії” для проведення Унії. Після невдачі, папа наказав католицьким єпископам проклясти Данила та проповідувати хрестові походи проти Русі.²¹

Практично одразу після виходу “Історії України” у центральному органі ЦК КП(б)У газеті “Комуніст” видано першу рецензію на книгу, написану істориком С. Юшковим. Старший науковий співробітник Інституту історії України у досить широкій формі назвав “Короткий курс” значним досягненням радянської історичної науки” та підкреслив академічну точність у трактуванні історії розвитку українських земель.²² Образ “князя Данила Галицького” широко пропагував член-кореспондент Інституту Історії України В. Пічета. У досить короткому нарисі історії Західної України та Західної Білорусі вчений досить ретельно використовує джерельний аналіз, залучаючи широкий спектр (у географічному плані – від арабських до західноєвропейських) текстів. Однак що стосується сюжету про коронацію Данила Романовича, ми знову спостерігаємо замовчування та ігнорування будь-яких джерельних повідомлень. Прийняття корони дослідник мотивує спробою Данила Романовича підкреслити свою велич, а після розриву відносин із Римом – відторгнення титулу.²³

Як бачимо, у ряді основних академічних видань того часу простежується проміжний стан нового радянського гранд-наративу, що дедалі більше набував рис централістичного, великоросійського канону з жорстким формаційним і класовим уявленням марксизму-ленінізму. Хоча залишався певний простір для української минувшини, він був доволі

обмеженим. Концепція історії Галицько-Волинської держави зображувалась у контексті загальноросійського мотиву, де значній події в історії західноукраїнських земель – коронації Данила Романовича не знайшлося місця.

Подана інтерпретація стала стійкою складовою політики пам'яті радянського історичного нарративу, яка не давала особливого простору для наукових дискусій. Однак альтернативна версія сприйняття Данила Романовича знайшла своє місце. Співробітник Інституту історії АН УРСР К. Гуслистий, який був одним із авторів проекту “Нарисів”, працював над патріотичною серією “Наші великі предки” у журналі “Слов'яни”, спробував привласнити Данила Романовича українській історичній пам'яті. За його авторства у 1942 р. виходить нарис “Данило Галицький”, який окрім журналу було видано окремою брошурою, а також надруковано у ряді інших періодичних видань.²⁴ У своїй роботі Гуслистий робить значний акцент на ролі Галицько-Волинського князівства, яке “протягом тривалого часу грало провідну роль в історії українських земель”, а образ галицько-волинського князя Данила став “одним з найяскравіших серед великих предків українського народу”. Ідея “об'єднання розділених українських земель в одну централізовану державу була втілена саме в історії Галицько-Волинської держави”. У нарисі описані етапи становлення князівства від Романа Мстиславича до Данила Галицького, акцентовано увагу на боротьбі галичан і волинян проти угорців, поляків, а також на битвах князів з татарами і німецькими “псами-лицарями”. І хоча в тексті К. Гуслистий використовує старі дефініції зображення “Данила Галицького”, вчений значну увагу приділяє саме акту коронації та становлення Данила Романовича як монарха.²⁵ Все ж робота носить схематичний характер, та поверхово висвітлює політичну біографію Данила, без особливого акценту на тлумачення історичних джерел. Зважаючи на обмежений вектор досліджень образу “Данила Галицького”, прийнятність студій К. Гуслистого для радянського партійного керівництва видається неймовірною.

Відповідь на загадку “українського монарха Данила Галицького” К. Гуслистого ми знаходимо у контексті створення образу “радянських історичних патріотів”, серед яких чільне місце посів Данило Романович. Процес так званого “возз'єднання українського

народу”, яке відбулося в 1939–1940 рр., та події війни 1941–1945 рр. зумовили акцентування національного фактора, національної боротьби українського народу за незалежність, за возз'єднання в єдиній українській державі. Образ незалежного західноукраїнського правителя “князя Данила Галицького” в її українській інтерпретації виявився корисним для радянської історіографії. Адже він безпосередньо сприяв обґрунтуванню возз'єднання західноукраїнських земель із землями радянської України. В межах дозволеного було активізовано сторінки історії Київської Русі. Слідуючи партійним позиціям, радянські ідеологи намагалися знайти давніх західноукраїнських героїв, які б стали прийнятними для їх ідеологічного дискурсу. Зокрема, таким героєм було зроблено “князя Данила Галицького”. У своїй телеграмі, поданій до відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У від 23 квітня 1942 р., професор М. Петровський вказував про необхідність окремого розширеного видання праці К. Гуслистого “Данило Галицький”.²⁶ Невдовзі в Саратові вийшла окрема брошура.²⁷ Зважаючи на політичні обставини та вимушену потребу образу “короля Данила Романовича”, партійні функціонери виявляли високу чутливість до висвітлення галицько-волинського володаря. Акт коронації не заперечувався, однак сам Данило продовжував сприйматись як князь Галицької землі, який за своїм статусом у пантеоні “великих предків” не мав права стояти вище за культову на той час постать Олександра Невського.

Образ “Данила Галицького” широко репрезентовано у радянських художніх творах. Зокрема, у однойменній патріотичній поемі М. Бажана галицько-волинського князя зображено як видатного полководця й керманіча мас. Очевидно, що в кульмінаційний момент війни радянське керівництво вважало прийнятним привласнити Галицько-Волинське князівство українській історичній пам'яті.²⁸ У 1951 р. український літератор А. Хижняк видав історичний роман “Данило Галицький”. Літературний образ Данила зображено дуже неточно, він виступає класичним об'єднувачем “російського народу” та борцем супроти німецької агресії.²⁹ Основна мета володаря – об'єднати всі давньоруські землі в одну державу – від Новгороду, Суздаля до Галича. Аналіз змісту творів показово демонструє акцент уваги літераторів на

“Дорогичинську битву” та стосунки із споконвічним ворогом – “німецьким рицарством”. Як ми знаємо, після нападу Німеччини на Радянський Союз 22 червня 1941 р. головним завданням органів радянської пропаганди було будь-якою ціною переконати громадян СРСР у спроможності Червоної Армії дати відсіч німецьким військам. Розповідь про Данила і його перемогу над німецькими рицарями стала невід’ємною частиною радянської військової пропаганди. Обидва твори абсолютно не торкаються теми коронації, підсвідомо завершуючи розповіді подіями у Дорогичині 1253 р. Висока оцінка з боку партійного керівництва, премії які отримали автори художніх творів, сприяли стійкому увічненню в культурній пам’яті українського радянського суспільства образу “князя” Данила Галицького, але аж ніяк не короля.

У післявоєнний період партійні ідеологи дали чітко зрозуміти, що всі спроби українізувати Данила Романовича будуть розцінюватись як “буржуазний націоналізм”. У контексті широкої антирадянської опозиції, яка розгорнулася на західноукраїнських землях, образ “короля Данила” аж ніяк не вписувався у пропагандистський курс Москви. Під час історичної дискусії другої половини 40-рр. ХХ ст. головними об’єктами критики стали тексти К. Гуслистого з історії України, “складені в антимарксистському дусі”, які мають політичні помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру”.³⁰ Саме в процесі “виявлення помилок” визначилася позиція Гуслистого, який продовжував захищати “свої неправильні положення у ряді важливих питань історії України”. зокрема, образу українського короля Данила Романовича. Демонстративним є опублікована на сьогодні стенограма наради ЦК КП(б)У від 1947 р., де предметом обговорення була боротьба із проявами націоналізму в історичній науці. К. Гуслистого було звинувачено в тому, що “не подолав вплив буржуазно-націоналістичних концепцій Грушевського та загалом низький рівень обізнаності в марксистсько-ленінській теорії у своїх роботах”.³¹ З приводу публікацій у роки Другої Світової війни Гуслистий говорив: “Як відомо, в цей період ми особливо підкреслювали роль великих предків в історії, намагалися якомога краще їх висвітлити, підняти ... і ось саме на цей період припадає моя велика помилка в освітленні Данила Галицького, якого я зробив україн-

ським монархом, главою української національної держави ... я пішов за тією оцінкою, яку Данило Галицький отримав у буржуазно-націоналістичній історіографії. Треба сказати, що ця помилка в освітленні Данила Галицького відбилася навіть в деяких художніх творах, і треба сказати, що ця оцінка не зустрічала відсічі. Я пригадую, що схожу оцінку Данилу Галицькому я дав і в статті, вміщеній в журналі “Слов’яни”, і її теж там помістили. Серед українських робітників читали цю роботу і відсічі цій неправильній оцінці не було”. Згадував вчений і про помилковість висвітлення окремих періодів української історії в першому томі “Короткого курсу” та “Нарисів з історії України”, нагадуючи, що видання отримало позитивну рецензію, було перевидано в Канаді і, “по суті кажучи, ми до 1946 р. не бачили жодних помилок і критики”.³² Наслідком засідання вченої ради Інституту 1947 р. стало звільнення К. Гуслистого з посади завідувача відділу феодалізму (яку він займав з 1945 р.), його залишили на посаді старшого наукового співробітника. Протягом 1948-1952 рр. з’явилися тільки шість його публікацій, майже всі науково-популярного характеру, а в 1951 р не вийшло жодної його роботи.³³ Прийнятність українського “короля Данила” у офіційному дискурсі Радянського Союзу в його викривленій, прямолінійній та обмеженій формі була лише вимушеною мірою у контексті тогочасних реалій.

Остаточою крапку у висвітленні історичного образу “Данила Галицького” було поставлено у 1950 р., коли в Інституті історії АН СРСР вийшла праця В. Пашуто “Нариси по історії Галицько-Волинської Русі”. Власне сама концепція студій з історії західноукраїнських земель, писана російським вченим у великоросійському дусі, свідчила, що партійне керівництво вирішило на усіх рівнях культурної політики показати своє бачення історії Галицько-Волинської держави. Своїм політичним та науковим авторитетом В. Пашуто сформував російський образ “Данила Галицького”. Дореволюційного Данила Романовича, який ми спостерігали в М. Дашкевича та М. Грушевського, його спрощену форму у проектах Інституту історії АН УРСР, В. Пашуто показав звичайним соратником великого князя Олександра Невського, нівелюючи таким чином весь вектор політики Данила із Заходом.³⁴ Робота російського вченого наскрізь сповнена відсилками до текстів М. Гру-

шевського без посилань на останнього (класична манера радянських російських істориків). І хоча робота містить багато авторських унікальних наукових думок, які не втратили своєї цінності й сьогодні, основна мета дослідження – довести, що Галичина і Волинь “исконно русские земли”. Позірно, що історія Пашуто закінчується там, де закінчується літопис, і, відповідно, всі латиномовні джерела, які б засвідчували сприйняття держави Данила і його нащадків як королівства просто ігноруються. Автор ці джерела знає, але не вважає за потрібне про них говорити.³⁵

У тині роботи В. Пашуто виявилась і підготовлена директором Інституту суспільних наук АН УРСР І. Крип'якевичем монографія “Галицько-Волинське князівство”. Рукопис тексту завершено у грудні 1957 р. і передруковано наступного року. Текст редагувався таким чином, щоб пройти цензурні рамки. Показово, що у всіх попередніх працях І. Крип'якевич вживає термін “Галицько-Волинська держава”, однак після виходу у світ книги В. Пашуто вчений міг говорити лише про “князівство”. Українська версія образу Данила Романовича видана аж у 1984 р. після ряду цензурних редагувань.³⁶

Подальші дослідження постаті Данила Романовича проводилися у Пашутівському контексті “галицького князя”. Масштабний проєкт “Нарисів з історії СРСР”, де одним із авторів виступав завідувач відділу феодалізму Інституту історії АН УРСР В. Дядиченко, повністю проігнорував образ Данила у висвітленні латиномовних джерел та обмежився літописними повідомленнями. “Rex Ruthenorum” у всесоюзному виданні історії залишався в тині політики Олександра Невського.

Інформація про одного з найвидатніших правителів південно руських земель, постать, якій присвячена величезна кількість джерельних повідомлень, практично відсутня і у педагогічній університетській історії. Прикладом є популярний і високо шанований у вченої спільноти підручник Н. Павленка “Історія СРСР з найдавніших часів і до 1861 р.”. У тексті сказано, що після так званої “феодальної роздробленості” центр Русі зміщується до Володимиро-Суздальського князівства – великоруських земель. Розповідь про Данила вміщена в одному абзаці, де акцентовано увагу на розправі із боярською опозицією, та скромно показано перемогу у битві при Ярославі 1245 р.³⁷ Більше історія “Данила Га-

лицького” не розповідається. Згідно з текстом, після нападу Батия на західноукраїнські землі у 1241 р. соціальний та економічний розвиток цих земель завершився. Жодних згадок про відносини Данила Романовича з Римом, жодних згадок про нащадків Данила і майже столітнього розвитку його держави, яка досить добре висвітлена у джерелах.

В українській культурній пам'яті образ “князя” став стійкою формою пригадування і сьогодні. Ми знаємо, що офіційний титул Данила Романовича після 1253 р. в текстах звучав як “Rex Ruthenorum”, тобто “король Русі”. В уявленні російських істориків Данило не міг бути королем, адже тільки великі князі, царі та російські імператори могли бути володарями Русі. Дефініція “Галицький” в уявленні українських істориків імперського часу використовувалась з метою підкреслення ролі цього володаря в історії Галицько-Волинських земель. Надалі така прикметна особливість Данила Романовича стала ментальною складовою у суспільстві того часу, як підтвердження політичної самостійності короля. Крім того, ми не спостерігаємо фактів заперечення або подальшого ігнорування акту коронації Данила в контексті історії Галицько-Волинської держави. Навпаки, істориками виділялась роль титулу “Rex Ruthenorum” у прагненнях Данила створити потужну коаліцію держав Східної Європи проти монголотатар, встановити чіткі, регламентовані відносини з Орденем, а також налагодити дипломатичні стосунки із Чеською, Польською та Угорською державами.

У той же час образ короля Данила не мав права на існування у радянській історичній науці, яка повністю задовольняла ідеологічні потреби держави. Дореволюційні досягнення “забувалися”. Природний, згідно із середньовічною практикою, титул короля повністю заперечував імперський гранд-нарратив. Не міг Данило Романович носити королівський титул у той час, як у Московсько-Суздальському князівстві були лише князі. Цей політичний штамп в історії Галицько-Волинських земель фактично на століття призупинив історичні дослідження, породивши досить вузьку та заангажовану історіографічну традицію. Залишилися забутими військово-політичні та торгово-економічні зносини з країнами тодішньої Європи. У своїх викривлених формах пригадування партійне керівництво намагалось викреслити ці сторінки з пам'яті українського

суспільства радянської епохи. Вивчення політичної біографії Данила Романовича було дозволено доти, доки воно доповнювало, а не змагалось з російською імперською історією. Титул “гех” повністю заперечував імперський гранд-наратив. Образ короля Данила не мав права на існування у науці, яка повністю виконувала ідеологічні завдання держави.

¹ Sered osnovnykh prats' div.: Dashkevych, N., *Perehovory pap s Danylyom Halyskyim ob unyu yuho-zapadnoy Rusy s katolychestvom*, in: “Kyevske unyversytet-ske yzvestyia”, 1884, n. 8, c. 136-181; Abraham, W., *Powstanie organizacji koscioła lacińskiego na Rusi*, Lwów, 1904, t. 1, s. 123-134; Chubatyy, M., *Zakhidna Ukrayina i Rym u XIII vitsi u svoiykh zmahannyakh do tserkovnoyi uniyi*, in: “Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky”, L'viv, 1917, t. 23, s. 1-108; Polons'ka-Vasylenko, N., *Korol' Danylo na tli istorychnoyi doby*, in: “Vyzvol'nyy shlyakh”, 1954, kn. 9, s. 77-82; Andrusyak, M., *Uniya z Rymom i koronatsiya Danyla*, in: “Zbirnyk materialiv z naukovoyi konferentsiyi Naukovoho tovarystva im. Shevchenka”, Toronto, 1954, c. 39-45; Pashuto, V., *O polytyke papskoy kuryy na Rusy (XIII vek)*, in: “Voprosy ystoriy”, 1949, n. 5, c. 52-77; Ramm, B., *Papstvo y Rus' v X-XIII vv.*, Moskva-Lenynhrad, Yzd-vo AN SSSR, 1959, 284 s.; Kotlyar, M., *Prymarna korona Danyla Halys'koho*, in: “Zhovten'”, 1987, # 7, c. 103-111; Braychevs'ky, M., *Halys'ko-Volyns'ke korolivstvo*, in: “Khronika-2000”, Kyiv, 1999, vyp. 31-32, s. 84-101; Bartnicki, M., *Polityka zagraniczna księcia Daniela halickiego w latach 1217–1264*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, 251 s.; Voytovych, L., *Korol' Danylo Romanovych: polityk i polkovodets'*, in: “Doba korolya Danyla v nautsi, mystetstvi, literaturi: materialy mizhnar. nauk. konf. (L'viv, 29–30 lystopada 2007 r.)”, L'viv, Mystets'kyi fond imeni Korolya Danyla, 2008, s. 22-97; Holovko, O., *Knyaz' ta korol' Danylo Romanovych: vikhy politychnoyi diyal'nosti*, in: “Doba korolya Danyla v nautsi, mystetstvi, literaturi: materialy mizhnar. nauk. konf. (L'viv, 29–30 lystopada 2007 r.)”, L'viv, Mystets'kyi fond imeni Korolya Danyla, 2008, c. 143-165; Khardy, B., “*Rex Russiae*”, olim “*Rex Gallicie*”, in: “Drohychup' 1253: materialy mizhnar. nauk. konf. z nahody 755-yi richnytsi koronatsiyi Danyla Romanovycha”, red. O. Zhernokleyev, M. Voloshchuk, I. Hurak, Ivano-Frankivs'k, 2008, s. 37-49; Zatylyuk, Ya., *Povidomlennya Annaliv pro Yana Dluhosha pro koronatsiyu Danyla Romanovycha ta yikh pokhodzhennya*, in: “Ruthenica”, Kyiv, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Urayiny, t. 13, s. 108-137; Bil'sh detal'no ohlyad istoriohrafyyi danoyi problemy div.: Voloshchuk, M., *Koronatsiya Danyla Romanovycha v zovnishniy politytsi y dyplomatiy Inokentiya IV: korotky nary istoriohrafyyi*, in: “Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriya”, 2010, vyp. 18, s. 129-136.

² *Ypat'evskaya letopys': Halysko-Volynskyy svod*, in: “Polnoe Sobranie Russkykh Letopysyey”, SPb, 1908, T. 2, stb. 825. Pereklad tekstu: “U toy zhe chas pryslav papa posliv dostoynykh, shcho prynesly vinets”, i skipetr, i koronu, yaki oznachayut' korolivs'kyi san, kazhuchy: “Synu! Prymy od nas vinets” korolivstva”.

³ *Rocznik Krasnińskich*, wydał A. Bielowski, in: “Monumenta Poloniae Historica. Tomus 3”, Lwów, 1878, p. 132;

Pereklad: “V rik Bozhyy 1253 Danylo knyaz” Rusiyi korolem koronuvavsya”. Dyv.: Holovko, O., *Koronatsiya knyazya Danyla Romanovycha v konteksti ideolohichnoho zhyttya i mizhnarodnykh vidnosyn slov'yanstva Skhidnoyi Yevropy*, in: “Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Istorychni nauky, red., Kamyanets'-Podil's'kyi, PP “Medobory-2006”, 2013, t. 23: Na poshanu profesora S. Kopylova, s. 2.

⁴ Zatylyuk, Ya., *Povidomlennya Annaliv pro Yana Dluhosha pro koronatsiyu Danyla Romanovycha ta yikh pokhodzhennya*, in: “Ruthenica”, Kyiv, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Urayiny, t. 13, s. 108.

⁵ *Heinrici Chronicon Livoniae*, rec. L. Arbusow et A. Bauer, in: “Scriptores rerum Germanicarum et Monumentis Germaniae Historicis. Separatim editi”, Hannoverae, impensis Bibliopolii Hahniani, 1955, p. 141-142.

⁶ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Studio et opera G. Fejer, Budae, 1829, vol. 2, p. 247.

⁷ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, p. 247.

⁸ *Codex diplomaticus Poloniae*, wyd. Bobowski Mikołaj, Varsaviae, 1858, t.3, p. 30.

⁹ Dashkevych, Ya., *Problema derzhavnosti na Halys'ko-Volyns'kykh zemlyakh (kinets' X – seredyna XIV st.)*, in: “Korol' Danylo Romanovych i yoho mistse v ukrayins'kyi istoriyi”, L'viv, 2003, c. 219.

¹⁰ Pereklad: “Pechat” Yuriya – korolya Halys'koho” i “Pechat” Yuriya – knyazya Volodymyrs'koho”. Dyv.: Ysaevych, Ya., “*Korolevstvo Halys'ky y Volodymyryy*” y “*Korolevstvo Rusy*”, in: “Drevneyshye hosudarstva na terrytoryi SRSR. Materyaly y yssledovannya”, Moskva, Nauka, 1986, s. 262-63;

¹¹ Ysaevych, Ya., “*Korolevstvo Halys'ky y Volodymyryy*” y “*Korolevstvo Rusy*”, s. 63;

¹² Aleksandrovych, V., *Mystetstvo Kholma doby knyazya Danyla Romanovycha*, in: “Knyazha doba. Istoriya i kul'tura”, L'viv, Instytut ukrayinoznavstva imeni I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2007, c. 136-153.

¹³ Zubrytskyy, D., *Ystoriya drevneho Halys'ko-Russkaho knyazhestva: v 2 ch.*, L'viv, Ynstytut Stavropyhyyskyy, 1852, ch. 2, 368 s.

¹⁴ Sharanevych, I., *Ystoriya Halys'ko-Volodymyrskoy Rusy ot' naydavneyshykh vremen do roku 1453*, L'viv, Nakladom avtora, 1863, 348 s.

¹⁵ Chubatyy, M., *Zakhidna Ukrayina i Rym u XIII st. u svoiykh zmahannyakh do tserkovnoyi uniyi*, in: “Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Tarasa Shevchenka, L'viv, 1917, t. 123, s. 1-108.

¹⁶ Hrushevs'ky, M., *Istoriya Ukrayiny-Rusy: u 10 t., II kn.*, Kyiv, Naukova dumka, 1993, t. 3, 640 s.

¹⁷ *Dyskusiya z pryvodu skhemy istoriyi Ukrayiny M. Yavors'koho*, in: Litopys revolyutsiyi, 1930, # 2, c. 270-271.

¹⁸ Santsevych, A., M.I. *Yavors'ky: narys zhyttya ta tvorchosti*, Kyiv, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny., 1995, s. 388; Pyontkovskyy, C., *Velykoderzhavnye tendentsyy v ystoriyohrafyyi Rossyy*, in: Ystorky-marksyst, 1930, t. 17, s. 22-23.

¹⁹ Yusova, N., O.Ye. *Pryesnyakov i skhema istoriyi skhidnohoslov'yanstva Mykhayla Hrushevs'koho*, in: “A sye yeho sryebro... Zbirnyk prats' na poshanu chl.-kor NAN Ukrayiny M. F. Kotlyara z nahody yoho 70-richchya”, Kyiv, Instytuti istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2002, s. 262-265.

²⁰ *Narysy z istoriyi Ukrainy. Kyiv's'ka Rus' i feodal'ni knyazivstva XII-XIII st.*, red. S. Byelousova, Kyiv, Vydavnytstvo akademiyi nauk SRSR, 1937, Vyp. 1, s. 152.

²¹ *Istoriya Ukrainy: Korotkyy kurs*, red. S. Byelousova, K. Huslystoho, O. Ohloblina, Kyiv, Vydavnytstvovo AN URSR, 1940, s. 53.

²² Yushkov, S., *Nova knyha po istoriyi Ukrainy*, in: "Komunist", Kyiv, 1940, 26 hrudnya, c. 3.

²³ V. Pycheta, *Osnovnye momenty v ystorycheskykh sud'bah narodov Zapadnoy Ukrainy y Zapadnoy Belorussyy*, Moskva, Hosudarstvennoe sotsyal'no-ekonomycheskoe yzdatel'stvo, 1940, s. 15.

²⁴ K. Huslystyy, *Danylo Halyts'kyu*, in "Slavyane", 1942, Vyp. 2, s. 42-46; K. Huslystyy, *Danylo Halyts'kyu*, Saratov, Ukrvydav pry TsK KP(b)U, 1942; K. Huslystyy, *Danylo Halyts'kyu*, in: "Literatura i mystetstvo", 1942, 31 bereznya.

²⁵ K. Huslystyy, *Danylo Halyts'kyu*, in "Slavyane", 1942, Vyp. 2, s. 46

²⁶ *Stattyu zamist' odnogo drukovanoho arkusha slid bulo rozshyryty i vydaty na 2-2,5 drukovanykh arkushakh. Detal'nishe dyv.: Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrainy*, f. 1, op. 70, spr. 48, ark. 6-12.

²⁷ K. Huslystyy, *Danylo Halyts'kyu*, Saratov, Ukrvydav pry TsK KP(b)U.

²⁸ S. Tsalyk, *Pro sheho zmovchaly biohrafy Mykoly Bazhana*, in "Tayemnytsi pys'mennyts'kykh shukhlyad: Detektyvna istoriya ukrayins'koyi literatury", Kyiv, Nash chas, 2010, s. 32-35;

²⁹ Dyv. perevydannya: A. Khyzhnyak, *Danylo Halyts'kyu: roman, L'viv, Kamenyar*, 1984. – 536 s.

³⁰ *Detal'nishe pro diskusiyu dyv.: N. Khrystan, Modelyuvannya pryynatnoho mynuloho: obraz Halyts'ko-Volyns'koyi Rusi v chasy stalinizmu*, in: "Pytannya istoriyi Ukrainy", Chernivtsi, Chernivets'kyu natsional'nyy universytet, 2016, T. 18, s. 85-92; Yekel'chuk, S., *Imperiya pam'yati. Rosiys'ko-ukrayins'ki stosunky v radyans'kiy istorychniy uyavi*, Kyiv, Krytyka, 2008. – S.81.

³¹ *U leshchatakh totalitaryzmu: pershe dvadtsyatyrichchya Instytutu istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy (1936-1956 rr.) zb. dokumentiv i materialiv: U 2. ch.*, red. V. Smoliiy, Kyiv, Instytut istoriyi NAN Ukrainy, 1996, ch. 2: 1944-1956 rr., s. 53-54.

³² *U leshchatakh totalitaryzmu: pershe dvadtsyatyrichchya Instytutu istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy (1936-1956 rr.) zb. dokumentiv i materialiv: U 2. ch.*, s. 53-54.

³³ *Kost' Hryhorovych Huslystyy. Bibliohrafiya vchenykh Ukrayins'koyi RSR, ukladach K. Skokan*, Kyiv, Instytut istoriyi AN URSR., 1972, s. 22-23.

³⁴ Pashuto, V., *Ocherky po ystoriy Halytsko-Volynskoy Rusy*, Moskva, Yzd-vo AN SSSR, 1950, s. 273.

³⁵ Pashuto, V., *Ocherky po ystoriy Halytsko-Volynskoy Rusy*, s. 302-303.

³⁶ Isayevych, Ya., *Istoriya Halyts'ko-Volyns'koyi derzhavy Ivana Kryp'yakevycha. Halyts'ko-Volyns'ke knyazivstvo. Druhe vydannya*, L'viv, 1999, s. 9.

³⁷ Pavlenko, N., *Ystoriya SSSR s drevneyshykh vremen do 1861 hoda*, Moskva, Prosveshchenye, 1989, s. 74 .

УДК 726.1/7 (477.82)

© Валентина ПЕТРОВИЧ
(Луцьк)

ЛЮСТРАЦІЇ – ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ МІСТА ВОЛОДИМИРА СЕРЕДИНИ XIV – XVIII СТОЛІТТЯ

У статті розкрито інформативну можливість люстрацій 1545, 1552, 1765, 1789 рр., які є важливим джерелом дослідження історії міста Володимира. Показано, що вони є вагомим основою для об'єктивного вивчення та відтворення динаміки його соціально-економічного розвитку середини XIV – XVIII ст.

Ключові слова: люстрація, оборонні укріплення, окольний град, житла, господарські та виробничі споруди, ремесла, промисли, млин, гребля.

V. PETROVYCH
(Lutsk)

LUSTRATIONS AS A SOURCE OF STUDYING OF THE SOCIAL AND ECONOMIC HISTORY OF VOLODYMYR CITY IN THE MIDDLE OF 14TH – 18TH CENTURIES

The article highlights informative possibilities of lustrations in 1545, 1552, 1765, 1789 which are the source of investigation of the history of Volodymyr city. The author makes an attempt to analyze historical, statistical and economic lustration of the Volodymyr castle. The undertaken investigation proves that these documents contain detailed information on the location of the castle and its inner development, fortification works, number of citizens, household and production buildings, development of trade, etc. Lustrations show that the basic directions of the economic life of the city, kinds of trades and farming activities of the residents. These sources also help to establish population, property, social, ethnic and professional content of the citizens. It was grounded in the article that lustrations are an important foundation for the objective, study, analysis and reconstruction of the dynamics of the social-economic and historical and cultural development of the city of Volodymyr in the middle of the 14th and 18th centuries. The conclusion was drawn that they are still relevant nowadays and are of scientific interest to both native and foreign scientists.

Key words: lustration, defensives fortifications, roundabout | hail, habitations, economic and productions buildings, handicrafts, trades, mill, dike.

Постановка наукової проблеми та її значення. Писемних джерел, які б дали змогу дослідити господарське та культурне життя середньовічного Володимира, небагато. Саме тому люстрації 1545, 1552, 1765 та 1789 рр. є